

RECENZE

Kubát Michal – Lebeda Tomáš a kol. O komparativní politologii a současné české politice. Praha: Karolinum, 2013, 162 s.

Je-li Právník „teoretickým časopisem pro otázky státu a práva“, dozajista to znamená, že se zabývá nejen formou a obsahem právní regulace, ale i jejím stěžejním subjektem, tedy státem. Nicméně od 19. století zahrnuje zkoumání státu ve stále větší míře i nestátní subjekty státní vůli ovlivňující (politické strany, zájmové skupiny), mechanismy, jimiž se to děje (volby, nátlakové akce, vliv veřejného mínění), měnlivé faktory ovlivňující vztahy mezi státními orgány atd. Klasická státověda tím pomalu vplouvala do širšího řečiště politické vědy, v němž setrvává jako specifická metodologická orientace přecházející do ústavní teorie a obecné části ústavního práva dodnes.

Recenzovaná publikace je poctou *prof. Miroslavu Novákovi*, jedné ze zakladatelských osobností polistopadové politologie. Jelikož do ní přispěli jeho přední (přímí) žáci a (vzdálenější) učedníci, kteří patří k výkvětu tuzemské politologie, jde o publikaci nejen kvalitní, ale také svým záběrem reprezentativní. Narážíme v ní na témata společná či alespoň blízká ústavnímu právu i teorii práva. A to je důvodem, proč se o ní krátce zmínit.

Stěžejním tématem knihy jsou politické režimy, respektive formy vlády, a to zvláště ve vztahu k postavení hlavy státu, jmenovitě prezidenta ČR. K této ose přiléhají konkrétnější i obecnější úvahy o politických stranách a o volebních systémech. Relativně samostatnými tématy jsou stav debaty o totalitarismu a stav výzkumu politické kultury.

T. Lebeda v *Malé politologické úvaze: nejen o smyslu politologických úvah* připomíná již rokem 1996 datované varování M. Nováka před neakceschopností vlád, jejichž základ spočíval ve volebním systému. Následující volby na tom nic nezměnily, neboť ani na mandáty silné koalice se neukázaly být stabilními a efektivními co do dosahování cílů vládnutí. Za absurdní považuje v této situaci zavedení přímé volby prezidenta republiky, která jaksí legitimizuje občas poněkud dysfunkční zasahování českých prezidentů do politiky. Upozorňuje také na snahu přímo voleného prezidenta oprostovat se od limitů různého typu, zejména od pověstných ústavních zvyklostí, kauzu prezidentské Rusnokovy vlády atd.

Mimořádně závažného tématu (ne)důvěry se dotýkají *V. Hloušek* a *L. Kopeček* v kapitole *Krise české politiky: odejde zlo s politickými stranami?*. Důvěra je totiž klíčová pro funkčnost různých legitimizačních mýtů, na nichž spočívá každý politický systém, pro demokratický právní stát však jde o hodnotu zcela fundamentální. Autoři si všímají dílčího aspektu nedůvěry, jenž se dotýká politických stran. Upozorňují ovšem, že nechuť k nim není českým specifikem: pochybnosti o jejich zacílení na obecný zájem najdeme i jinde. Ubývá straníků, ve Velké Británii a Francii jich je dokonce relativně ještě méně než u nás, rozvolňují se vazby stran a voličů. Nová média umožňují se politicky projevit i bez zprostředkování politickými stranami. Česká zkušenost je však přece jen ojedinělá kombinací komunistické státostrany, meziválečné partokracie, étosu Občanského fóra, skandálů s financováním politických stran či opoziční smlouvy. Politické strany pozoruhodně propojují personální zapouzdřenost s decentralizací (krajší kmotři atd.), která podvazuje schopnost vedení je otevřít, modernizovat apod. Také díky tomu se nedaří českým premiérům posilovat své ústavní postavení kapacitou stranického vůdce, protože jejich vlastní strana je spíše zdrojem problémů, než síly. Střetávají se rovněž se silnými vetujícími hráči v podobě Ústavního soudu a prezidenta republiky.

J. Mlejnek uvozuje textem *Prezidenti a magie charismatického panství* trojici „prezidentských“ kapitol. Poukazuje na určitý prvek „iracionality“ v postavení hlav států v parlamentních režimech, v nichž se staly dědici monarchů. Přímá volba hlavy státu se v Evropě výrazněji projevila až v rámci postkomunistické transice („demokratizační duch doby“). U nás je mytologický ráz prezidentské role posílen vazbou na Pražský hrad.

M. Kubát v kapitole *Co je a co není poloprezidentský režim a proč je dobré to vědět nejen v souvislosti s českou politikou* polemizuje s rozbředlými definicemi semipresidencialismu, jež buď přeceňují znak přímé volby, anebo vytvářejí znak z mocenské svévole prezidenta. Jeho vlastní definice se hodně přidrží francouzského prototypu, neboť kromě dvouhlavé exekutivy, v jejímž rámci je prezident vybaven pozitivními pravomocemi umožňujícími mu vládnout a může volně rozpouštět parlament, zahrnuje také celkovou převahu výkonné moci nad mocí zákonodárnou. Proto český politický režim nadále považuje za parlamentní, ovšem „značně nestabilní, nefunkční a deformovaný“.

Poslední z této trojice statí je *Mezi Berlínem a Paříží: kam kráčí politický režim České republiky? M. Brunclíka*. Věnuje se vzniku exekutivního dualismu, vypočítává jeho charakteristické znaky a upozorňuje na význam ústavní praxe. Komparativní postřehy aplikuje na Českou republiku zejména ve vztahu prezidenta republiky a vlády. Všímá si také konfliktního potenciálu, který s sebou u nás nese zavedení přímé volby prezidenta. Jde přitom o konflikty paralyzující, protože prezident nemá pozitivní pravomoci k realizaci svého politického programu. Česká republika se tak stále více vzdaluje ideálnímu pólu parlamentarismu.

S. Balík a *J. Holzer* si v kapitole *Debata o totalitarismu a moderní české politice* všimají vztahu mezi dvěma základními pojetími totalitarismu (odvěká dějinná linka versus moderními technologiemi umožněný jev) a domácími spory o Ústav pro studium totalitním režimů.

K. Kouba (*Politické důsledky volebních systémů: současný výzkum a počátky české intelektuální tradice v díle Karla Sladkovského*) se pustil do analýzy spisu *K. Sladkovského* z roku 1875. Ten byl chápán jako programový spis za zavedení poměrného volebního systému, formuloval však i celou řadu hypotéz, jimiž se zabývá také současná politologie (zvýšení volební účasti – nepropadnou hlasy pro stranu, zmírňování volební kampaně, tlak na demokratizaci stranických poměrů, multipartismus, zvýšení legitimacy demokracie zvýšením zahrnutím voličů atd.). Zdaleka ne všechny hypotézy se potvrdily, přesto by bylo možné *K. Sladkovského* postavit vedle prvních myslitelů volebních systémů typu *J. S. Milla*.

Velmi zajímavého a aktuálního tématu se dotkl *L. Cabada*: „*Strany mezery v České republice a ve střední Evropě: náčrt možností a limitů politologického výzkumu*“. Strany mezery (typicky zelení, ale i radikální pravice) totiž začaly vznikat v 60. letech minulého století v reakci na dominanci socioekonomických témat, volily si obvykle jedno profilující téma. Pro aktivisty těchto stran byla důležitější věrnost programu než usilování o funkce. Oslabení „programové čistoty“ bylo sankcionováno voličskou nepřízní, což se později rozvolnilo v závislosti na rozrůžňování těchto stran. T. č. se rozlišuje pět typů stran mezery, jež jsou však neostré, respektive vzájemně prostupné. Pro nás měly význam generační strany (svého času Důchodci za životní jistoty), dnes jde spíše o strany protestu, případně prvky mediálních stran (propojení s vlastníkem mediální skupiny) či stran-firem. Najdeme tu prostor pro popsání Věcí veřejných, ANO nebo pirátů; trochu sporné je v tomto kontextu zařazování KSČM.

Poslední kapitolu tvoří text *M. Skovajsy* *Politická kultura a kulturalistická sociální věda: příběh váhavého sblížování*, v němž je k nalezení řada podnětů pro přemýšlení o právu jako symbolickém systému. Analogii asi nemůžeme hledat mezi politickou a právní kulturou, jako spíše mezi politickou kulturou a právním vědomím. Jinou shodou je důraz na jazyk a kulturní ukotvení (politických) institucí a institutů. Sleduje se zde linka výzkumu politické kultury od 50. let 20. století (*T. Parsons, G. Almond, S. Verba*), kdy se zaváděla dotazníková

šetření, přes interpretativní vlnu (co znamená to, co jsme zjistili) po teorii racionální volby. Zajímavé je např. upozornění na vztah mezi politickým zřízením a smýšlením obyvatelstva nebo na přesun zájmu politické vědy od „chování“ k „jednání“ (aktivní subjektivita, tvorba a interpretace významů).

Neměl jsem ambici popsat vše, o čem autoři píší, natožpak to opatřovat kritickými komentáři. Šlo mi spíše o připomenutí, že politologie může nabídnout řadu kvalifikovaných vodítek pro přemýšlení právníků o společnosti, ústavním a politickém systému či kultuře. A to i ta česká.

Recenze vznikla v rámci řešení grantu GA ČR P408/12/1255 „Klíčové pojmy ústavní teorie v čase paradigmatických změn“.

doc. JUDr. Jan Kysela, Ph.D.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Kancelář Senátu

**Marmor Andrei. Social Conventions: From Language to Law.
Princeton: Princeton University Press, 2009, 186 s.**

Právníci jsou zvyklí, a to zpravidla už od dob svých studií, dívat se na svět právníckýma očima. Hledají-li hranice dovoleného, listují v zákonech a komentářích, přemýšlí-li o změně společnosti, navrhují novely zákonů nebo celé zákony. Právo představuje nepochybně významný nástroj regulace společnosti, zdaleka se ovšem nejedná o nástroj jediný. Nahlédneme-li pod povrch reality lidského chování, otevře se před námi bohatý svět celé řady norem, z nichž ty právní představují jen jednu jeho část, a to část ne nutně nejvýznamnější. Kniha Andreie Marmora s názvem *Social Conventions: From Language to Law* slibuje právě takový exkurz. Tím spíš, že se rozhodně nejedná o autora nezkušeného. Profesor Marmor, působící na americké *University of Southern California*, publikoval již řadu knih v oblasti teorie práva a právní filozofie, z nichž nejnámější je zřejmě jeho *Interpretation and Legal Theory*.

Kniha věnovaná společenským konvencím je rozdělena do dvou hlavních částí. V části první, která zahrnuje úvod a první tři kapitoly, autor vysvětluje své pojetí společenských konvencí a jejich základní dělení. V druhé části, čítající následující čtyři kapitoly, aplikuje své pojetí na oblast jazyka (sémantiky a pragmatiky), morálky a nakonec i práva. Pro české právnícké publikum považují za pozoruhodnou zejména úvodní část, ve které Marmor definuje společenské konvence, a poté jejich aplikaci na oblast práva. Zbýlé kapitoly knihy, ve kterých autor podrobně rozebírá detailnější dělení společenských konvencí a fungování konvencí v jazyce, upoutají pozornost zejména filosofů jazyka. Právě široké rozkročení knihy mezi několik společenskovědních oborů představuje významnou charakteristiku Marmorovy knihy, což v závislosti na úhlu pohledu a očekávání čtenářů představuje zásadní výhodu či nedostatek daného díla. Autor sice dokáže sledovat téma společenských konvencí ve světě jazyka, umění, deskových her, etikety, morálky a práva, čímž demonstruje jeho univerzálnost, současně mu ve výsledku na kapitolu věnovanou právu zbyde (pro čtenáře z řad právníků lehce neuspokojivých) dvacet stran textu.

A. Marmor začíná svoji knihu připomenutím, že náš život je společenských konvencí plný: je na nich založen jazyk, kterým mluvíme, stanovují hranice slušného chování, umění i módy a v minulosti určovaly také například to, na jaké straně silnice máme jezdit. Představují pravidla, která řídí naše chování, a na rozdíl od právních pravidel jsou závislá na tom, že je lidé